

פרשת מטות

"לא יזול דברו ככל היוצא מפיו יעשה" [ל, ג]

מי שנזהר בדיבורו, לבל תחולל שום מלה היוצאת מפיו ולא תהא לבטלה עליו הכתוב אומר: "ככל היוצא מפיו יעשה" — ברכותיו מתקיימות וכל דיבור שלו נחשב כגזירה שיש למלאה, כפי שאמרו חכמינו: "ותגזר אומר ויקם לך" — צדיק גוזר והקדוש ברוך מקיים.

(עבודת ישראל)

"וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס" [לא, ו]

אומר רש"י "מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם, ולמה הלך פינחס ולא הלך אלעזר? אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה יגמול". כוח הרע של מדין החטיא עשרים וארבעה אלף איש משבט שמעון, אשר במעשיהם הוסיפו עוצמה ויתר שאת לכוח הרע. לפיכך, משבאו ללחום נגד הכוח הזה של מדין, היו זקוקים לכוח כביר של עשרים וארבעה אלף צדיקים.

והנה כל המחנה מנה שנים עשר אלף ופינחס היה שקול כנגד כולם, הרי ביחד: עשרים וארבעה אלף...

(מלא עומר)

"ויקצף משה על פקודי הזויל הזוייתם כל נקבה" [לא, יד-טו]

בעצם הרי לא נצטוו מתחילה להרוג את הנקבות, ולמה איפוא קצף עליהם עתה?

הרי מכאן ראייה, כי דבר שהשכל מחייבו יש לעשותו מבלי לחכות לפקודה.

לפיכך אמר גם בלעם: "חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי" [כב, לד] — שאם אין אדם מבין דבר שיש להבינו, הרי זה בגדר חטא...

(של"ה הקדוש)

"ויגשו אליו ויאמרו גדרות צאן נבנה למקננו פה... ואנזונו נוזלין זושים" [לב, טז-יז]

חסידים מספרים על בעל ה"שפתי אמת" זצ"ל, כי בהיותו ילד למד פעם עם חברו כל הלילה בהתמדה, ורק לפנות בוקר שכב לישון והיה ישן עד עיצומו של יום. נכנס אצלו סבו, בעל ה"חדושי הרי"ם" ז"ל והטיף לו שעה ארוכה דברי תוכחה ומוסר, על אשר הוא מרבה בשינה ואינו משכים לקום וללמוד תורה. ה"שפתי אמת" ז"ל הקשיב לדברי המוסר הקשים בתשומת לב טובה, ולא הפסיקו אפילו במלה אחת כדי להתנצל ולהצטדק.

חברו שהיה באותו מעמד השתומם מאד, ולאחר מכן שאלהו: "הייתכן? מדוע החרשת ולא אמרת לסבך כי היית ער כל הלילה ולמדת תורה?"

השיב לו בעל ה"שפתי אמת" ז"ל: "לא רציתי להפסיק את סבא באמצע דבריו, למען אשמע מפיו עוד דברי מוסר"...

ובדברו נטל חומש, דיפדף בו והראה לחברו את הפסוק הנזכר.

"אם מלכתחילה", אמר, "היה בדעתם של בני ראובן לעבור את הירדן ולהחלץ למלחמה, הרי היה להם לומר זאק מיד כשהתחיל משה להסיף להם מוסר: "האחיכם יבואו למלחמה... כה עשו אבותיכם"..., ולא להמתין עד אשר יסיים את תוכחתו הגדולה [מפסוק ד' עד פסוק ט"ז], שהיתה מלאה כיסויים חריפים ביותר: "תרבות אנשים חטאים", או "כי תשובון מאחורי ושחתם לכל העם הזה" — אלא אין זאת כי אם חבל היה להם להפסיק את משה רבם, כי רצו להוסיף ולשמע ממנו דברי מוסר"...

"נקם נקמת בני ישראל מאת המדיינים אזור תאסף אל עמירך, וידבר משה אל העם לאמר הוזלצו מאתכם

אנשים לצבא ויהיו על בודיך לתת נקמת ה' במדיין"

יש להקשות א. מדוע נכפל ענין הנקמה "נקם נקמת"?

ב. מדוע ה' אמר "נקמת בני", ואילו משה כשיצווה את בני ישראל אמר להם "נקמת ה'?"

ג. לכאורה, הציווי היה על משה שהוא בעצמו ינקום במדין, א"כ מדוע משה לא השתתף בעצמו במלחמה?

המדיינים עשו שני דברים רעים לישראל: א. הם פגעו בנפשותם, שהחטיאו אותם בזימה ובעבודה זרה. ובכך שטימאו את נפשות בני ישראל, אשר הם חלק אלוך ממעל, היתה גם פגיעה בכבוד ה' ית'. ב. הם פגעו בגופם, שגרמו למגיפה בישראל ומתו עשרים וארבעה אלף איש, ואם פנחס לא היה הורג את זמרי, היה ח"ו כליון לכולם.

וא"כ היה על בני ישראל לנקום מהמדיינים שתי נקמות, הראשונה כנגד כבוד ה', ועל כך נאמר "נקמת ה'", והשנייה על צרת בני ישראל, שנענשו במגיפה בגלל המדיינים, ועל כך נאמר: "נקמת בני ישראל". אמנם הקב"ה מחל על כבודו ואמר שהנקמה העיקרית היא "נקמת בני ישראל", אך משרע"ה שרצה לזרזם אמר להם "נקמת ה'".

אמנם משרע"ה בעצמו לא היה יכול להשתתף במלחמה זו משום שהיה חייב בהכרת הטוב כלפי מדיין שברח אליה רצה להרגו, ולכן הוא מינה את בני לשלוחיו.

ולכאורה קשה, כיצד נדחה ציווי של "נקום נקמת בני ישראל", בגלל חשבונות של הכרת הטוב ודרך ארץ?

הגר"ח שמואלוביץ כתב, שחייב הכרת הטוב מפרש ומבאר את כוונת ציווי ה', והרי זה ככל המידות שהתורה נדרשת בהן אל כן כשמש רבינו שמע את הציווי "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים", הוא הבין שלא יתכן שכוונת ה' שהוא עצמו יצא למלחמה, משום הכרת הטוב שהוא חייב להם, כפי שמכות דם צפרדע כינים נעשו ע"י אהרן ולא ע"י משה משום שהיה חייב הכרת הטוב ליאור שהצילו, ולעפר מצרים שטמן את המצרי שהרג, ולכן פירש את הציווי שהכוונה שהוא ימנה שליח. מכיוון ש"שלוחו של אדם כמותו", ומשה הוא המשלח, נחשב לעניין התיקון, כאילו הוא עצמו נקם במדיינים, אך מכיוון שלא עשה זאת בפועל, לא היתה בזה בעיה מצד הכרת הטוב.

5 5 5

פירש רש"י, ולא מאת המואבים. שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא "אל תתגר בם מלחמה", אבל מדיינים נתעברו על ריב לא להם. ללמדנו שאם האדם מנסה לעשות רע לאדם כלשהו יידע שהוא עצמו ייפגע תחילה. ואדם שמנסה להיטיב למישהו - הוא יוטב תחילה. וכמו שאמרו חז"ל, "כל המתפלל על חברו נענה תחילה" (ב"ק צ"ב).

ומעשה בזמן הרמב"ם, שחוץ מגדולתו העצומה והנוראה בתורה - עד שכינוהו הנשר הגדול, שכל התורה פרושה לפניו בנשר שרואה הכל - וחוש מהיותו רופא מומחה ביותר, היה גם מהנדס. לכן ביקש ממנו המלך שיהנדס ויתכנן לו ארמון פאר שלא יחסר בו שום דבר. הרמב"ם ביצע את עבודתו על הצד היותר טוב, ובסיום התהליך המלך הביט משתאה בארמון המרהיב ביפו, ואמר לרמב"ם 'כל אשר תבקש ממני - אתן לך, כי הארמון מצא חן בעיני עד מאוד'.

אמר הרמב"ם 'אני מבקש דבר אחד: יש אסיר גוי, וזיר, שיושב בבית הסוהר. הייתי רוצה שישחררו אותו ויחזור לחיק משפחתו. אין בעיה, אמר המלך ומיד הורה לשחרר את הוויזר מבית האסורים. בינתיים המלך קרא לאומן אחר, גוי, שיבוא ושות ציורים וכיורים על הארמון. אותו אומן הגיע והחל לצייר ציורים להפליא, לשביעות רצון המלך. גם כאן אמר המלך לאומן 'אני אמלא את כל מבוקשך'. אמר לו 'יש לי גם כן רק בקשה אחת - להשליך את הרמב"ם לתוך הים, כיוון שאני שונא אותו'.

'אולי תבקש בקשה אחרת?', ביקש המלך. אבל האומן הרשע אמר שאת זה בלבד הוא רוצה. המלך אמר 'בסדר, אם זה הונך - אני חייב למלא אותו כפי שהבטחתי', ושלח לקרוא אליו את הרמב"ם. אמר לו המלך 'יש לך שלושה ימים אחרונים עלי אמות'. ניסה הרמב"ם להעביר את רוע הגזירה, אך ללא הועיל. לאחר שלושה ימים העלו אותו על אוניה, והגוי הוויזר היה אמור להשליכו ללב הים. אבל אותו וזיר לא שכח שהוא נמצא מחוץ לסורגים בזכות הרמב"ם, ולאחר שנתרחקו מהחוף הוריד ווויזר את הרמב"ם באיזה אי, והבטיח לו שמדי כמה ימים הוא יבוא לתת לו אספקה של אוכל ושתייה. וכך היה. הרמב"ם היה לו מאוד, וביקש שיביא לו גם רשת דייגים, שיוכל מדי פעם לדוג דגים.

והיה היום והמלך נשען על אדן החלון, והטבעת שעל ידו נפלה ישירות לתוך הים (כיוון שהארמון היה בנוי על שפת הים) המלך לא ידע את נפשו מרוב צער, כיוון שבטבעת זו היה גם חותם המלך. בכעסו הגדול הוא אמר לוויזר שאם תוך ארבעים יום הוא לא ימצא את הטבעת - יכרתו את ראשו. ולא עזרו תחנוני הוויזר שאינו יכול למצוא את הטבעת. בינתיים הרמב"ם ז"ל את רשת הדיג שהביא לו הוויזר, והעלה כמה דגים ברשתו. הוא פתח את אחד הדגים, מצא בה את טבעת המלך ושמר אותה בצלול.

כעבור כמה ימים הוויזר בא להביא לו אספקת אוכל נוספת, והרמב"ם הבחין שפניו לא כתמול שלשום, ושאל אותו 'למה נפלו פניך?'. סיפר לו הוויזר: 'המלך איבד את טבעתו שנפלה לים, והוא רוצה שאמצא אותה. ואם לא אביאנה תוך ארבעים יום - הוא יהרוג אותי'. כששמע הרמב"ם את הדברים, הוציא מאמתחתו את הטבעת, הראה אותה לוויזר ואמר לו 'זאת הטבעת שאתה מחפש'. הוויזר שמח מאוד וביקש את הטבעת מיד. אבל הרמב"ם אמר לו שעליהם להתאזר בסבלנות, כיוון שהוא יתכנן פתרון מעניין.

בינתיים ביקש מהוויזר שייקח עורות של דגים, ייבש ויביא אותם אליו. עשה הוויזר את כל מה שרבינו הרמב"ם הורה לו ביום הארבעים אמר הרמב"ם לוויזר 'עכשיו תיקח אותי לארמון המלוכה, ובעזרת ה' תבוא הישועה'.

הגיע הרמב"ם לארמון המלוכה כשכולו לבוש בעורות של דגים, וביקש להיפגש בדחיפות עם המלך. מיד הביאו אותו למלך אלא שלא הכירוהו כי ידיו, רגליו וכל גופו היו מכוסים בעורות של דגים, והיה נראה כמן דג-אדם שיצא מהמים. הציג הרמב"ם את עצמו בפני המלך, והמלך הביט בפניו, הכירו ושאל אותו 'איך יתכן שאתה חי? הרי נזרקת למצולות הים'.

אמר לו הרמב"ם 'כשנזרקתי למצולות הים בא דג גדול ולקח אותי ללוייתן. אמר לי הלווייתן 'מה מעשיך וכשרונותיך?'. אמרת לי שאני מהנדס, ושעשיתי למלך ארמון נפלא ביבשה. 'אם כך', אמר לי הלווייתן, 'תעשה לי גם ארמון בתוך הים', ועשיתי לו ארמון כזה. אמר לי הלווייתן 'עכשיו צריך לייפות את הארמון מבחוץ בציורים וכיורים למיניהם', ואמרת לי שאני לא יודע בזה, אבל יש אומן של המלך שהוא עשה את הציורים והכיורים לארמון. אמר לי הלווייתן 'אזי לך תבקש מהמלך שישלח אותי אליי רק לכמה ימים'. ענית לי 'המלך לא יאמין לסיפור שלי'. מיד הוציא הלווייתן את טבעת המלך ואמר לי 'תתן את זה למלך, כי הוא מחפש את הטבעת הזו זמן רב, וזו הראיה'.

וכשראה המלך את הטבעת, שמח מאוד ואמר לרמב"ם 'אני מאמין לכל מילה. תקראו לאומן וקחו אותו לים'. והרמב"ם ביקש שימסור ד"ש ללווייתן.

"וַנְבֹזז הַלֵךְ וְגו' וַיִּקְרָא לָהּ נְבוֹז בְּשֵׁמוֹ" [לב, מב]

אמרו חז"ל (פסחים ק"ח) שכל המדבר לשון הרע, ראוי להשליכו לכלבים. שהרי שבמכת בכורות, שהייתה בחצות הלילה (וזו הזמן שהכלבים צועקים כמובא בגמרא, ברכות ג'), בכל זאת שתקו. ולהם אין שכר ועונש. קל וחומר ליהודי, שאם נזהר מקבל שכר, ואם לא אזי מקבל עונש. וזה נרמז בפסוק "ויקרא לה", שראשי תיבות לה זה לשון הרע, ואדם שמדבר לשון הרע מתגלגל

